

Verkauf seines Hauses Nr. 220 den Betrag von 1000 fl auf dem Hause haften ließ, wovon der Hauseigentümer 5% Zinsen entrichten mußte, die je zur Hälfte an katholische und jüdische Arme verteilt wurden. (Moritz und Judith Kupfersche Armenstiftung.) Die Auszahlung stockt seit dem Umsturz wegen der von der Landesbehörde allerdings nicht anerkannten Abzahlung des Stiftungskapitals mit 2000 K Kriegsanleihe.

Derzeit ältestes Mitglied der Zweiggemeinde Ch. ist Herr Bernhard Fischer, geb. 1846, der durch 25 Jahre als Vorsteher der Zweiggemeinde fungierte und erst i. J. 1929 infolge seines hohen Alters das Amt an Herrn Leopold Hermann übergab.

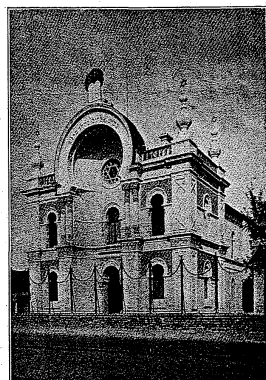
*
Literatur.

LGR. Eduard Brehm: Chiesch, ein Beitrag zur Ortskunde. Manuskript, 1903.

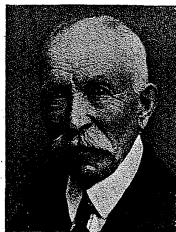
Čáslav.

Eduard Lustig
byl. starosta

Synagoga (vnějšek)

Rb. Simon Hoch

Jako v jiných českých obcích i zde byli Židé od dávných dob usedlí. Nejstarší zmínka o nich jest v privilegiu Viléma Zuba z Landštejna z r. 1492, kdež mezi jiným se praví, že Žid Michal smí porážeti maso jakékoli.

R. 1550 v úterý na den Rozeslání apoštolů Páně koupil Žid Vačkář dům za vodou od bednáře Křížka za 27½ kopy grošů. T. r. platí Žid Jakubec ze tří provazův o sv. Martině 12 gr. (man. 4). Rovněž t. r. usneveno na radnici, aby prodávací před radnicí, tedy i Židé, platili z míst, jak se s nimi ujedná (man. 415).

R. 1553 Žid Manases platil za grunt, později i jeho manželka Fladra. Grunt ten koupil r. 1556 Adam Žid (grunt. kn. N 16, str. 451).

R. 1557 vyšel královský mandát, aby Židé, jimž kladeny za vinu časté požáry, z království vyšli, ale již rok nato mnohými mandáty bylo jim dáno přičin, takže mnozí z vypovězených buď zemi vůbec nepustili, nebo po nějaké době se opět vrátili. Na takový mandát naráží Žid ve smlouvě s litoměřickým měšťanem. Smlouva ta zní: V pondělí po Novém létě r. 1558 Jakub Žid se Zlatkou, manželkou svou, osedlí v Ch., jsou dlužní slouvněmu panu Volfovi Mincerovi, měšťaninu města Litoměřice, ve zboží a věci krámské a koření a barchany a 41½ 20 gr., vše českých. Nemohouc jemu takové summy pojednou dát, učinili s ním smlouvu, že mu budou počínaje na Nové léto 1558, každého roku platiti 5 kop gr. až do vyplnění té summy, jestliže Židé budou moci milost při J. Královské Mti objednat. A pakli bychom přece ven z země podle vyšlého J. K. Mti mandátu jíti měli, tedy v té summě témuž panu Volfovi i jeho dědicům dům svůj, kterýž máme v té obci Chlumecké i statek všecek, který máme nebo míti budeme, movitej i nemovitej zvlášť, což by za tu summu vejš oznámenou stačiti mohlo, tímto zápisem zavazujeme mimo všecky své věřitele a tímto zápisem tak zapraviti připovídáme beze všech obmyslů, kteréž by tomuto zápisu na nejmenší překážku byly. (Grunt. kn. I, str. 26.)

Židé v Ch. platili za zahradu obecní 5 gr. o sv. Jiří a o sv. Havle též. Když se vystěhovali, měl jí Jan Pachta. (Man. 4.) Po návratu vzali jí Židé opět za týž pacht. (Grunt. kn. N 4, str. 5.)

R. 1558, kdy asi Židé v Ch. nebyli, platí Fabian tesař ze zahrady, kde se Židé pochovali, každého ouroku 5 gr. a slepici. (Manuál měst., str. 98.) Kde se asi nalézal žid. hřbitov, o němž jest tuto zmínka, nelze dnes přesně určit. Pravděpodobně byl naproti kostelíku sv. Trojice.

R. 1572 Daniel Vačkář koupil od Jana Voříška, krejčího, domek na valech za 17 kop gr. (Grunt. kn. I, 180.)

R. 1624 v pondělí na den sv. Kateřiny Marek Ve-

Dějiny Židů v Chlumci n. Cidl.

Zpracoval

prof. A. Martinek v Jičíně.

selský Žid, při právě rychtáře žid. v městech pražských, zapsal v dluhu svém uroz. pánu Václavovi ze Vchynic a z Tetova 230 širokých tolarů, ale maje takového dluhu platcem býti, pryč jest ušel. Však mezitím nemohouce J. M. pán k témuž Markovi Židu, jakožto k pravému jistci přijíti, Josefa Veselského Žida, obyvatele při městě Ch., jakožto vlastního otce téhož Žida spolu s manželkou jeho jest se jich ujal a svého na týchž manželích postihal, kteřížto na tyto termíny platci býti rukou dáním přislíbili: ihned při tomto zápisu v hotově 56 širokých tolarů odvésti mají a ostatek každého měsíce po 10 širokých tolarů až do zaplacení té vsí summy. (Knihy smluv K, str. 55.)

R. 1628 31. srpna obstaral Jan Michal Smidarský, písař, důchodní panství dymskurského, Žida Jakuba před úřad, že jest dlužen za dobytek 16 kop 34 gr. 2 d. mš., o více mimo to p. Albrechtu Klusákovi dluhu 50 kop mš. Jakub Žid proti tomu za odpověď dal, že jest 20 kop mš. dlužen, však že jest na to od sebe odvedl obstarávajícímu nižepaným způsobem, co se dluhu J. M. Páně dotýče takto: sukničky 2 červené za 9 kop, čaprákův 3 tucty 3 kopy, kalounův hedváb. 24 loket 2 kopy 30 gr., štučku freiberk 3 kopy, šafránu 1 lot 1 kopa, pepře ½ libry 45 gr., zázvoru ½ libry 35 gr., tkaníček charasových a nitěných 10 štuček 5 kop, hřebíku 1 lot 18 gr., květu 1 lot 18 gr., punčochek vázaných 3 páry 45 gr., nitek modr. a bíl. 30 gr. Co dluhu p. A. Klusáka se dotýče, tomu odpirá, že mu ničím povinen není. (Právo měst a sedění 2, str. 200.)

R. 1630 dne 5. června. Mojžiš Žid Veselský dostal se z poručení p. Jana Oktaviana ze Vchynic a z Tetova z hodných a slušných příčin do vězení zámekského, že jest Markovi Veselskému Židu, bratru svému, falešnou kvitanci na jméno Leble Mirovice Žida a v ní dřívěji, nežli psána byla, o ½2. léta datum položiti dal. Pán chtěl jej k apellaci dáti a té vejvodě za napravení žádati. Ale na velikou a slzavou prosbu téhož Žida, jako i na přimluy za něj k pánu učiněné, prohlédaje k jeho prodlouženému vězení, jsouce víceji k milostivosti, nežli k přísnosti nakloněn, na ten čas od toho na ten způsob upouštěti ráčí, totiž: aby Žid za sebe jisté hodnověrně rukojmě při tomto právu města Chlumce n. C. zapsati dal, kteříž by za něj rukou společnou a nerozdílnou slíbili a v rukojmí se postavili, že se nyní ani na budoucí časy žádným vymyšleným způsobem, což by lest, chytrost aneb fortelové židovství vymysliti mohli, proti J. M. pánu, tak Leblvi Mirovicovi Židu v žádném praktickém vydávati nechce a nebudě; jinak mají ho rukojmově zase do toho místa a vězení, z kteréhož jej vyručili, postaviti. On pak často jmenovaný Mojžiš Veselský Žid pro takové své přechínání beze vsí milosti na hrdle

trěstán býti má. V rukojemství se postavili Židé Marek Němec, zet Mojžiše Veselského Zida a Isák, syn vlastní téhož Mojžiše. (Knihy smluv K₃, str. 78.)

Jako jinde, mivali Židé v pachtu vybírání mýta ve branách a po všem panství, ale pacht odváděli neprávem. Když Žid Schnirmacher měl meito v Ch. a po všem panství pronajaté, zůstal dlužen 734 kop 4 gr. 2 d. mišev. I podal si žádost p. Vilimu Prošice-roví, J. M. regentovi, aby mu jakás částka byla slevna. Slevno mu 134 kop 4 gr. a zbytek pak uplácel jednak v penězích po 15 kopách, jednak ve zboží. (Knihy smluv K₃, str. 61.)

Na Abraháma Zida doptání učiněno 7. června 1629, proč a z které příčiny obilí skupuje a vše předkupuje, nemaje toho činiti; jestli se toho více dopustí, že mu to všechno pobráno bude. Odpověděl, že Židé mají od J. M. Cis. patent sobě vydaný, že mohou ve všem vsudy kdekoliv handlovati jak ve svobodných, tak J. M. Cis. i panských městech bez překážky všelijaké vrchnosti. (Právo měst a sedění 15, str. 2.)

R. 1642 setkáváme se v knihách chlumeckých opět se známým nám již Židem Markem Veselským. Koupil totiž dne 26. srpna od Štěpána Kalinky grunt a zavázal se k obci platiti 4 fl. kontribuce. Smlouvy však nedodržel a usnesli se proto páni, aby kontribuci s jinými sousedy dle rozvržení sousedského platil. Když nařizený výběrčí pro kontribuci k němu přišel, tu Žid ihned na něm doptání učinil: „Medle, výběrčí, kdo jest ti kázel ke mně přijít?“ a on odpověděl, „že primas“. Ale on pak Žid ihned nevázně promluvití měl a řekl ta slova: „Dám já primasu provaz na krk, až bude nejvic mezi lidmi, já mu něco dobré povim.“ A chtěje primas dle práva na poctivost své zachován býti, dosáhše jej před ouřad, toho na něm žádal, aby to na něj v plnosti rady promluvil. On však odepřel. Z těch slusných příčin a z bedlivého uvážení úřadu byl do vězení dán. Marek z téhož vězení p. ouředníka se ohlásil, pravíc, velmi neprávem, že se městem nic řídití nemá. Z toho nářku poctivosti utekl se primas k p. ouředníkovi, toho žádaje, že téhož Zida k tomu přidrží, aby toho dle jeho nepravdivého promlouvání před p. ouředníkem provedl. On sic by chtěl primas o nějaké další soudy vcházeti, přichází na to, že týž Žid dosti svými oskoky a fortely jakživ mnoho provádel a jak sám sebe, tak jiné lidi zbytečně k velkým otráutím přiváděl a nikdá nic pravdivého neprovedl. Primas sice žádných sobě soudů nežádá, než toliko od p. ouředníka žádá, aby proti témuž Markovi Židu zastán a přichráněn byl. (Manuál měst., str. 183.)

Jak věc dopadla, nedozvěděli jsme se.

R. 1647 Salamoun Žid Chlumecký koupil s vědomím a vůlí J. M. Pě od obce města Chlumce pivovar starý, toliko spodyk od gruntu vystavěné za 100 kop miš. (Sedění radní 5.)

Málo lichotivou poznámku o Židu nalzáme v Registrech sirotčích na str. 157: L. 1653 — 7 Aug. na milostivé poručení J. M. pána židovské pohlavi do těchto rejster zapsáno.

Marek Komprecht Žid, dostanouce se v letu 1627 do nájmu města Chlumce, zplodil s manželkou Salamou děti. Však ale šelma, co jest sobě tak nahonil, křesťany svým šejdířstvím obloupl, čert ho vzal. Po sobě Jakuba zetě 1667 pozůstavil, k žádnému oužitku obecnímu šelma nejn. Dáleji Pán Bůh sám naprav, aby ten zlý jeho byt v dobrý a k oužitku obce obrácen býti mohl. Ze vždy přece od takových Židů k obci se ze všelijaké Contribuce J. M. pánu ročně po 5 kopách miš. platilo, též i on, tchán jeho, po mnoho let platil. (Registr sirotčí 157.)

Po ukončení války 30 letě pomýšleno na pevnou

soustavu berní. K tomu cíli ustanoveno bylo na sněmu r. 1652, aby pro každý kraj byla ustanovena zvláštní komise ke zkoumání přiznání o jmění jednotlivců, při čemž má býti přihlíženo ke všem osobám, jež dosáhly stáří 20 let a jsou usedlé.

Podobně tž jde o počtu obyvatelstva města Ch. podává t. zv. berní rolle z r. 1654, která sloužila za základ k výměře daní.

V ní zaznamenáni jsou i Židé chlumečtí: Šalomoun Ohrl, star 36 let, bydlí zde 24 let, kde před ním též byl Žid, má vlastní dům proti masným krámům, platí panství šosovné 20 fl., obci 8 fl., má též panskou koželuhovnu najatou, z níž platí 50 fl., je oprávněn provozovati kramářství, k čemuž se mu však prostředků nedostává; vydělává přece ročně až 200 fl. Jeho manželka Estera, stará 34 let, má 5 dětí: Jůda, starý 10 let, Mojžiše 8, Goja 6, Saala 4, Gretle 2 léta. Má u sebe otce Eliáše, starého 70 let a matku Wenil, starou 65 let.

Mojžiš Ohrl, také u výše uvedených Židů bydlí, star 20 let, provozuje po všech podomní obchod, vydělává ročně 20 fl., jest zde zrozen.

Kain Ohrl, svobodný, 18 roků star, provozuje též podomní obchod po vesnicích, vydělává ročně 20 fl. a jest zde též zrozen.

Abraham, bydlí v panské koželužně, star 26 let, jest zde pouze 1 rok a přistěhoval se z Bydžova; jeho žena Rachele jest stará 24 roky, jedno dítko Küttl, staré 1 rok. Jest svého řemesla přístěpikář, vydělává ročně 26 fl., má tovaryše Izáka, který je star 36 let, jeho žena jmenuje se Věgele, stará 30 let, děti nemá. Dostává týdně 36 kr.

Ke konci 17. stol. počal se šířiti mor, či tak zvaná černá smrt. Byl zavlečen z Uher do Vídně, odkudž císařský dvůr narychlo odejel do Prahy. Než i tu se r. 1680 mor objevil. V Ch. způsobilo zděšení, když mor objevil se v Kolíně.

Dne 15. července 1680 přednáší purkmistr celé shromážděné obci záповěď J. Excel. hraběte, aby nikdo do Kolína nechodil a lidi z Kolína k sobě nepřijímal, aby se jim v hospodách nocleh nedával, a to ani křesťanům, tím méněji Židům pod vypověděním z města a pobráním všeho jmění, kdo by se toho dopustil. (Sedění radní 6, str. 168.) Již však o něco dříve, a to 9. března, nařizeno od vrchnosti, tehdy v Praze měškající, v celé obci, aby žádný na hospodách Židům z Prahy noclehu v Ch. nedával, ani sobě od nich nic od šatstva nekupoval, protože se morní rána rozmáhá, pod skutečným trestáním. (Sedění radní 6, str. 100.)

30. máje 1687. Žid Chlumecký vymlouvá se na své obžalování, že má sobě při zápise obmezeno, že všelijakých handlů užívati má, že jeho předkové a Židé také v konopích handlovali, že on to také užiti žádá. Však jest mu nařizeno od úřadu toho přestatí a takových konopí nezakupovati, ano i obilní handl aby před ním pokoj měl. Pokudž by toho nepřestal, bude povinen úřad to J. Excelenci přednésti a na něj sobě stížnost položiti. (Právo měst 6, str. 46.)

R. 1726 Šaul Adl, Žid chlumecký, opovázil se oproti uroz. a st. rytíři Frant. Ant. z Trippenbachu, J. Ex. Frant. Ferd. hrab. Kinského zplnomocněnému vrchnímu regentovi, hanebně činiti, věci lživých a nedokázanlivých J. Excel. předepsati. Následuje pak 2. ledna 1726 resoluce, aby žid odsud vypověděn a též židovna, jakž od starodávna od křesťanstva v držení zůstávala, zase pak v křesťanské vládnutí uvedena byla. Ohlásil se u vzácného magistrátu poctivý muž Franc Levínský, žádající snažně, aby takový sukeess proti slušné sumě trhové užiti mohl; dána jest mu židovna od kamene vystavená vedle

Daniele Procházky ležící za 250 kop miš. (K. smluv III, str. 214.)

R. 1752 Lidmila Židovka z Hořic pronajala s povolením vrchnosti místo pod radnicí a maštal pro 2 koně za 50 fl. když dle pravidel v jiných městech vyměřených živa bude. (Kn. smluv IV, str. 38.)

R. 1755 jednáno strany Žida nájemného v radnici, který se nabízel o slevni ročního nájmu 50 fl. skrze 3 léta v kontraktu mající, nyní ale již prošlá, avšak on, Žid, více tolik nájmu dáti se zpečoval, nýbrž jen 30 fl. dáti minil. Magistrát usnesl, aby se Židovi neslevovalo, ale na místo něho aby jiný nájemce, křesťan, se obstaral.

Z let dalších stol. XVIII. nemohu uvéstí nic zajímavějšího. Z o. chlumecká scházela se k pobožnostem v sále tak zvané Vinopalny, který měla pronajatý od nájemce budovy, patřící velkostatku, pana Rie, za 150 zl. r. č. ročně, čítaje v to i vytápění v zimě.

Nábož. obec žid. v Ch. zřízena byla výnosem min. kultu a vyučování ze dne 6. července 1896.

Během doby ukázaly se místnosti modlitebny nedostatečnými a obec židovská pomýšlila buď na postavení nové modlitebny, buď na zakoupení objektu, který by se dal pro synagogu adaptovati. Ve schůzi představenstva ž. o. chlumecké, již předsedal Jindř. Kovanec, podává MUDr. K. Stein návrh, aby pro zřízení synagogy v Ch. byla zakoupena budova bývalé

divčí školy, která se vystavěním nových škol uprázdnila. Za budovu vyplaceno 10.500 zl. r. č. a na úpravu vnitřní byly věnovány 4000 zl. r. č. V budově nové synagogy bylo pomýšleno i na byt rabinův i kostelníkův. Synagoga byla svému účelu odevzdána v srpnu 1900.

Starostové nábožen. obce israelské v Ch. (pokud ze zápisů bylo možno zjistiti): Od založení nábož. obce od r. 1896 do r. 1899 byl Bedřich Tachau, spolujm. cukrovaru. Do 14. července 1901 Jindřich Kovanec, obch. kožemi; do 19. prosince 1901 Mořic Weis; do 4. září 1904 Leop. Bondy, nájemce pivovaru v Ch.; do 1. prosince 1907 Richard Guth, obchodník; do 18. prosince 1910 Marek Silberstern, obchodník; do 7. dubna 1913 Salomon Haas, obchodník; do 2. února 1922 Marek Silberstern, obchodník; do 21. ledna 1923 Gustav Langer, obchodník. Od té doby je starostou Rudolf Steiner, obchodník senem v Ch. n. C.

Prameny a literatura:

K. Khun: *Dějiny a kulturní obraz města Chlumce nad Cidl. Knihy gruntovní, registra sirotčí, knihy smluv, právo městské, sedění radní, registra živých daňi města Chlumce nad Cidl. Zápisý nábož. obce židovské v Chlumci nad Cidl. od r. 1896 do r. 1923.*

Z. Winter: *Kulturní obraz českých měst.*